

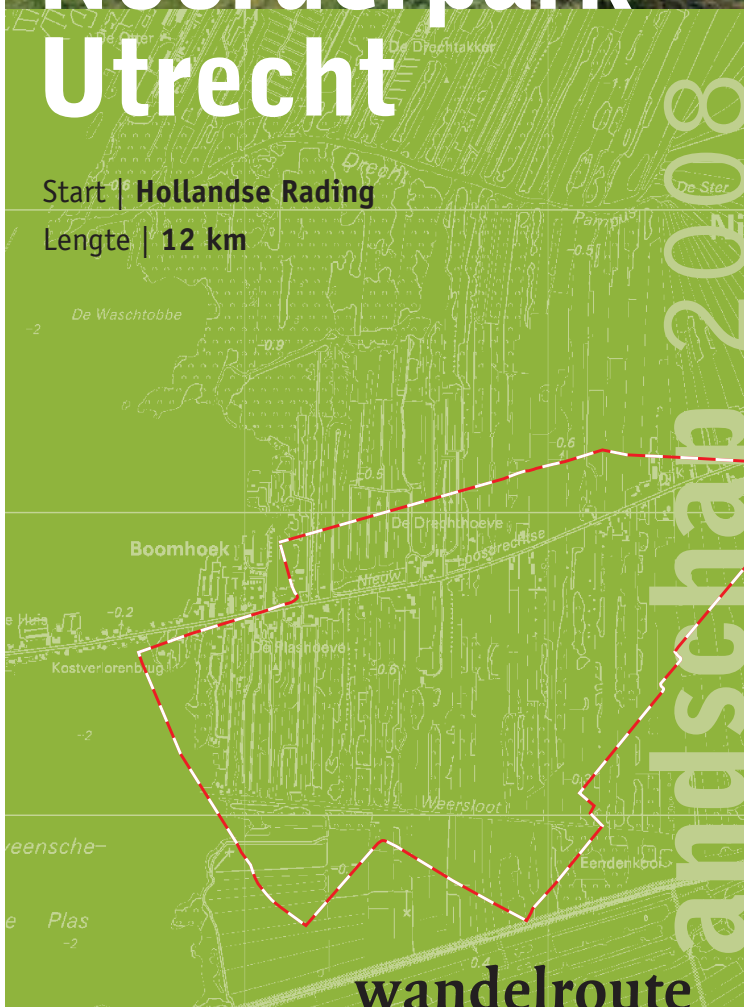
Landschap

Noorderpark Utrecht

Start | **Hollandse Rading**

Lengte | **12 km**

wandelroute

Colofon

Deze fietsroute is een uitgave van de Werkgemeenschap
Landschapsecologisch Onderzoek

© 2008

Kaart | **Topografische ondergrond** © Kadaster, Emmen

Veldwerk | **Boudewijn Beltman**

Tekst en fotografie | **Barend Hazeleger, Agrapen**

Vormgeving | **Michel Backus, Grafisch Atelier Wageningen**

Druk | **Drukkerij Modern**

Op www.landschap.nl kunt u achtergrondinformatie en het artikel
bij deze route downloaden: Beltman, B., 2008. Noorderpark: twee-
stromenland. Landschap 25/2: 77-85

 Wandelroute

 1 Excursiepunt/start

Schaal 1: 25.000 / 4 cm = 1000 m.

Routebeschrijving

Naar de route met de auto

De wandeling begint bij de parkeerplaats van Staatsbosbeheer aan de Kanaaldijk langs het Tienhovenskanaal **1**. Vanaf Hollandse Rading voert de Graaf Floris V-weg u hiernaartoe. Deze weg vormt de grens tussen Holland ('t Gooi) – hoog en zandig – en Utrecht – laag en nat.

Naar de route met het openbaar vervoer

Station Hollandse Rading ligt het dichtst bij het vertrekpunt van de route. U loopt vanaf het station met de rug naar de A27 over de Vuurse Dreef naar de Tolakkerweg (N 417) die u oversteekt. U vervolgt uw tocht via de Graaf Floris V-weg. Na huisnummer 43 bij grenspaal 20 neemt u het onverharde pad, links van het kanaal. Bij huisnummer 49 komt u weer op de Graaf Floris V-weg. Hier, waar het kanaal zijn loop rechts van de weg vervolgt, gaat u rechtdoor de Kanaaldijk op. Na 250 meter aan uw linkerhand is een parkeerplaats van SBB met een uitkijkeuveltje, het beginpunt van de route. De afstand van station Hollandse Rading naar dit punt is 2 kilometer. Een andere mogelijkheid is station Overvecht. Neem vervolgens bus 122 richting Weesp die na ongeveer 17 minuten stopt in Westbroek. De route begint dan bij het Bert Bospad **7**.

De route

Vanaf de parkeerplaats loopt u terug naar de Kanaaldijk die u links op gaat, zoals het bordje “Westbroekroute” aangeeft. De eerste kilometer is de Kanaaldijk nog toegankelijk voor auto's; de volgende 2 kilometers gaan over een halfverhard fiets/wandelpad. Vijftig meter na een hek verlaat u de Kanaaldijk (en de Westbroekroute) en slaat u een zijweg links

in: de Dwarsdijk. U volgt deze weg. Bij de molen (de Trouwe Wachter) gaat u rechtdoor. Deze weg komt in Tienhoven uit op de Laan van Niftarlake. Hier gaat u links. De volgende 3,5 kilometer gaan over de openbare weg tussen Tienhoven en Westbroek, die in een mooi weekend druk bereiden wordt (wielerbendes en motorpelotons). U kunt hier de route inkorten door bus 122 naar station Overvecht te nemen.

De Laan van Niftarlake gaat bij Oud Maarsseveen over in de Looydijk en later de Heuvellaan. Op een T-splitsing treft u het bordje “Westbroekroute” weer aan. Hier gaat u links. Deze weg, de Nede-eindse Vaartdijk, gaat over in de Kerkdijk, waar u even verderop linksaf slaat het Bert Bospad in. U volgt de “Westbroekroute” tot het punt halverwege het pad waar het (voor de tweede keer) links en direct over een rooster weer rechts gaat. U gaat hier rechtdoor en vervolgens links en loopt zo'n 150 meter terug in de richting van Westbroek. U staat hier bij excursiepunt **8** tussen twee oude petgaten; het linker is open, het rechter bebost. Loop terug en volg verder de “Westbroekroute”, tot het startpunt van de route.

Weilanden, petgaten en moeras

De route

De route is ruim 12 kilometer lang en, op een stuk in de bebouwde kom van Tienhoven en Oud Maarsseveen na, bewegwijzerd met ANWB bordjes “Westbroekroute”. U kunt starten op de Kanaaldijk in Hollandse Rading bij ❶ of bij het Bert Bospad in Westbroek bij ❷.

Op deze punten is de route ook in te korten. Horeca gelegenheden zijn er in Tienhoven, Oud Maarsseveen en Westbroek.

Het Noorderpark

Het gebied tussen De Vecht, het Tienhovens Kanaal, 't Gooi en de Utrechtse Heuvelrug, loopt af van noord naar zuid. De ondergrond bestaat uit pleistoceen zand waarop zich sinds de laatste ijstijd veen vormde. In de middeleeuwen is dit gebied vanaf de lijn Tienhoven – Westbroek, naar het noorden toe ontgonnen. Het land behoorde toe aan vele kleine particuliere boeren die sloten en greppels groeven en daar waar de afwatering problematisch werd dwarskaden en -sloten. Zo ontstond de typische verkaveling met percelen van 30 tot 40 meter breed en een lengte tot wel 4 kilometer in polder Westbroek. Na de turfwinning bleven petgaten achter in allerlei stadia van verlanding. Door kavelruil kregen Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten aaneengesloten natuurgebieden in handen waardoor ze nu behoud en herstel van open water, trilvenen, rietlanden, moeraslanden en natte hooilanden, samenhangend kunnen aanpakken.

De rode draad: natuurontwikkeling

Moeten nieuw te graven petgaten met elkaar in verbinding staan en golfbrekers worden aangelegd? En hoe stimuleren we de verspreiding van zaden? Deze en andere vragen zijn voor het Noorderpark beantwoord. De afgelopen vijftientig jaar hebben wetenschap en beheer zich samen gebogen over de inrichting van de natuur. De route voert langs gevonden oplossingen en experimenten waarvan de uitkomst nog ongewis is en laat de onderscheiden inrichtingsfilosofieën van de terreinbeherende organisaties zien.

1 De uitzichtheuvel

Het gebied voor u, bestaat van oost naar west uit vijf afzonderlijke polders, zie figuur. Elk heeft een eigen polderpeil dat naar het westen toe steeds een trapje lager ligt dan dat van de oostelijke buurpolder. De man-made grondwaterstroming is dus van oost naar west; de natuurlijke waterstromen lopen van noord naar zuid, van het Gooi naar de Vecht. Het Gooiwater is mineraalrijk en enigszins basisch; het polderwater bestaat voornamelijk uit regenwater bijgemengd met grondwater. Er is sprake van een botsing van de wateren, wat op korte afstanden leidt tot fijnmazige patronen van infiltratie en kwel, voedselrijke en arme, basische en zure condities. Anders dan in vergelijkbare kwelgebieden zijn de evenwichten en overgangen in het Noorderpark volledig kunstmatig en afhankelijk van de door de mens vastgestelde polderpeilen. Verhoging of verlaging zou tot

minder of meer kwelwater uit het Gooi leiden en de natuurwaarden van het gebied drastisch veranderen. Behalve uit floristisch oogpunt is het Noorderpark vooral van belang voor insecten door een combinatie van schoon water, extreem lange sloten, gave overgangen van nat naar droog en veel waterplanten.

Figuur 1 Ligging van de polders en hoogte van de polderpeilen.
 A = Achttienhoven,
 K = Kerkeind,
 H = Huis ter Hart,
 W = Westbroek en
 T = Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven.

Bron: Vista landscape and urban design

2 Natuurgebied Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven

Dit gebied is in bezit van Natuurmonumenten. De natuurgebieden van Staatsbosbeheer (SBB) liggen langs het Bert Bospad (excursiepunten 8 en 9). De beheerfilosofie in beide gebieden verschilt: Natuurmonumenten optimaliseert de natuur, SBB optimaliseert het beheer. Dat betekent bijvoorbeeld dat SBB 10% van haar grond reserveert voor rijpaden en elke hoek van haar terreinen kan bereiken. Natuurmonumenten kan haar gebied alleen via de ringdijk daaromheen binnen gaan; sommige stukken zijn permanent ontoegankelijk.

SBB voert kleine ingrepen uit binnen bestaand perceelsgrenzen; Natuurmonumenten heeft al haar kavels samengevoegd en in één keer ingericht. Die inrichting verschilt niet zoveel van die van SBB (excursiepunt 9), maar de verdere ontwikkeling wordt meer aan de natuur toevertrouwd. In vergelijking met de SBB percelen

wordt dit gebied veel minder verstoord. Dat is goed voor de weide-, water- en moerasvogels, die hier veel meer dan langs het Bert Bospad worden aangetroffen, maar slecht voor de vorming van trilvenen. Bij Natuurmonumenten grazen de zwanen ongestoord de fonteinkruiden af waarmee de verlanding van de petgaten begint, bij de SBB-terreinen krijgen ze die rust niet.

3 Eendenkooi

Aan de overkant van het Tienhovenskanaal ligt een eendenkooi uit het begin van de negentiende eeuw. Eenden worden er al lang niet meer gevangen maar Natuurmonumenten handhaaft de oorspronkelijke inrichting en houdt de kooi vangklaar.

Daarmee blijft het recht van afpaling gehandhaafd. Binnen een straal van, in dit geval, 753 meter rondom de kooi zijn alle activiteiten die de rust kunnen verstoren, verboden. Volgens dit recht was de autosloperij aan het begin van het fiets/wandelpad over de Kanaaldijk illegaal en moest zij de poort sluiten. Het Tienhovens Kanaal vormt vanaf de eendenkooi de grens tussen Utrecht en Holland. Het was oorspronkelijk bedoeld als verbindingskanaal tussen de Vecht en de Eems en als vaarroute van Amsterdam naar Amersfoort. Even voor Hollandse Rading, (rading = grens), hield men het kanaal verder voor gezien. De kwel was hier zo sterk en het zand zo instabiel dat verder graven onmogelijk bleek.

4 Oerbos en Rietveld

Halverwege de Dwarsdijk passeert u aan uw linkerhand een pas uitgegraven petgat. Boer Lamme die tot voor kort aan de andere kant van de dijk woonde, herinnert zich nog, dat hij hier als jong kind zwom en viste, ruim tachtig jaar geleden aan het begin van de vorige cyclus van dit gat. Gemiddeld groeit een petgat in 30 tot 40 jaar volledig dicht. De ontwikkeling van een hoogopgaand wilgen- en elzenbos, zoals u dat links van de plas ziet, kost nog eens 50 jaar. Daarna vallen de bomen om en degenereert het bos. Snelgroeiend oerbos is het, het enige spontane bos dat we hebben in Nederland. Het ontkiemt en groeit hier en valt op deze plek uiteindelijk ook weer om.

Het Rietveldachtige huis aan de overkant van de plas is inderdaad ontworpen door een Rietveld, namelijk Jan Cornelis (1919-1986) de zoon van Gerrit. Het is in 1951 gebouwd als vakantiehuis. De aanbouw is van de hand van Mels Crouwel, tot voor kort 's landsrijksbouwmeester.

5 De Trouwe Wachter

De Trouwe Wachter, een Nederlandse wipwatermolen, zorgde tot 1947 voor de bemaling van de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven. Zijn naam dankt de molen aan de rol die hij speelde tijdens de Tweede Wereldoorlog. De wieken werden op gevaar gezet (in een X op 45 graden) om de onderduikers in de polder te waarschuwen voor ophanden zijnde razzia's. Een plaquette langs de sloot herinnert hier nog aan:

1940-1945

Ons volk in angst en rouw

De molen gaf een teken

Aan wie – aan vrijheid trouw –

Zich niet liet breken

(4 mei 1985 C.P. Klap)

6 De Bethunepolder

Bij het gemeentebord “Oud-Maarsseveen” vertrekt de Bethuneroute, voor wie een lus van 11 kilometer aan de “Westbroekroute” wil vastknopen. De Westbroekroute zelf gaat rechtdoor. De Belgische Markies De Béthune verwierf in de negentiende eeuw een concessie om het meer dat hier lag droog te malen. Vanwege de enorme kwel lukte hem dat niet. De polder bleef te nat voor land- en tuinbouw en in 1890 deed de markies zijn concessie weer van de hand. Andere eigenaren faalden ook. Pas toen het Gemeentelijk Waterbedrijf Amsterdam zijn diensten aanbood en drinkwater begon op te pompen daalde het waterpeil voldoende voor de beoefening van

veeteelt. De polder ligt bijna drie meter lager dan de aangrenzende polders en plassen en per jaar welt hier 34 miljoen kubieke meter grondwater op, ongeveer 1.000 liter per seconde. Zonder bemaling zou het polderpeil met anderhalve centimeter per dag stijgen. Het waterleidingbedrijf gebruikt 25 miljoen kubieke meter voor de drinkwatervoorziening en voorziet daarmee in een derde van Amsterdams totale waterbehoefte. Omdat de Bethunepolder de enige waterbron is die niet aan de Rijn gerelateerd is, is ze voor Amsterdam van uitzonderlijk strategisch belang.

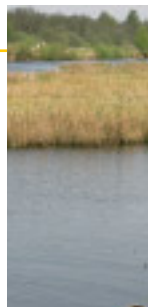
7 Bert Bospad

Vanaf de tachtiger jaren van de vorige eeuw wordt in dit gebied de Herinrichting Noorderpark uitgevoerd, de eerste ruilverkaveling nieuwe stijl die ook aandacht heeft voor de belangen van na-

tuur, landschap en recreatie. Aanvankelijk stuitte die brede doelstelling op verzet. Het sentiment was nog heel sterk: boerenland in boerenhand. Later veranderde dat. Het gebied zat al jaren op slot en de boeren realiseerden zich dat de herinrichting de enige manier was om hun productieomstandigheden te verbeteren. Bert Bos speelde een cruciale rol bij deze omslag. Namens SBB deed hij de voorlichting over de Herinrichting en hij zag het als zijn levenswerk om de mensen, de boeren en de buurt te betrekken bij de plannen. Als eerbetoon aan deze veel te vroeg gestorven ambassadeur van de gebiedsontwikkeling draagt het recreatiepad door polder Westbroek zijn naam.

8 Oude petgaten

U staat hier op een SBB beheerpad tussen een open en bebost petgat in. Het zijn allebei oude ga-

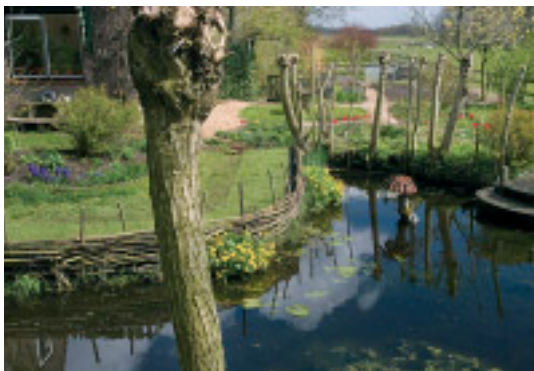
ten waaruit eeuwenlang veen gewonnen is, kleinschalig en voor eigen gebruik. Als het veen afgegraven was, verlandde het gat. Omdat grond schaars was werd het ontstane trilveen meestal nog wel een paar jaar gemaaid voor het strooisel. Uiteindelijk kregen wilgen en later elzen de overhand die werden benut voor brandhout. Dit ging zo door tot in de vijftiger jaren van de vorige eeuw toen stads- en aardgas, veen en hout verdrongen als brandstof. Het petgat rechts is toen aan zijn lot overgelaten en ontwikkelde zich tot een hoogopgaand wilgen/elzenbos.

Het petgat links is even oud, maar is een jaar of tien geleden uitgegraven. Het organisch materiaal – boomstronken, takken en specie – is begraven onder het rijpad waar u nu op staat. Een zware dragline heeft het sterk aangedrukt tot bijna aan de waterlijn. De

oude grond is er weer bovenop gestort en ingezaaid met een dijkgrasmengsel. Dat was een experiment. Het gevaar bestond dat het organisch materiaal zou worden afgebroken en tot eutrofiëring van de petgaten zou leiden. Er is jaren aan gemeten maar dat effect is niet opgetreden.

9 Natuurontwikkeling

De meeste petgaten hier zijn door SBB gegraven. Daarbij is lustig geëxperimenteerd. In sommige gaten is al het veen afgegraven in andere is de Gytja, een dun laagje schoensmeerachtige humus aan de onderkant van het veenpakket achtergelaten. De uitgegraven diepte varieert van een halve tot twee meter. Met deze variatie binnen en tussen petgaten probeert SBB te voorkomen dat ze dezelfde ontwikkeling doormaken. Op andere plekken is alleen de bouw-

voor verwijderd en een plasdras situatie gecreëerd. Hooi van trilvenen is hier in een enkel geval opgebracht om de dispersie van zaden te vergemakkelijken. SBB is in tegenstelling tot Natuurmonumenten binnen de historische kavelgrenzen gebleven met haar graafwerkzaamheden. De petgaten zijn 30 meter breed en 100-700 meter lang. Onderling zijn ze veiligheidshalve verbonden met afsluitbare duikers. Door het weggraven van het veen, vermindert de weerstand en zou de kwel in de petgaten toenemen. Maar met hoeveel was niet bekend. Het viel uiteindelijk mee.

En de resultaten?

De herkolonisatie van nieuw gegraven petgaten verloopt over het algemeen voorspoedig. In polder Westbroek is onderzocht met welke plantensoorten dit gebeurt. Als doelsoorten voor de eerste fase zijn kranswieren, fonteinkruiden en rietsoorten gekozen. Petgaten waarin een deel van de oude veenbodem is achtergelaten doen het wat dat betreft goed; petgaten op voormalige landbouwgrond bevatten geen enkele doelsoort. Dit heeft alles te maken met de aanwezigheid van een doelsoorten-zaadbank, zie tabel.

Petgat	% Doelsoorten	Tot. aant. soorten	Tot. aant. individuen
A	52	28	2281
B	45	17	1037
C	100	4	467
D	0	0	1
E	0	0	0

Tabel 1 De percentages aan doelsoorten in de zaadbanken van de petgaten A, B, C (voormalige elzenbroekbossen) en D en E (voormalige weilanden) in Westbroek.

Bron: Beltman, B., T. van den Broek & P. Vergeer, 2006. *Het beperkte succes van laagveenrestauratie. Landschap 21/4: 173-179*